

**РЕДАКТОРСЬКА Й ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ В ЦАРИНІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ
 (“Світ”, 1917–1918; “Життя і мистецтво”, 1920;
“Українське мистецтво”, 1926)**

Тарас Стефанишин

*молодший науковий співробітник відділу наукового редагування
та видавничої справи ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України*

Микола Голубець (1891–1942) — колоритна й багатогранна постать інтелектуального та культурно-мистецького середовища Львова 1910 — початку 1940-х рр. Діапазон його науково-творчих зацікавлень був надзвичайно широким: історія й критика мистецтва, краєзнавство, література, публіцистика, переклади. Однак, попри вагому дослідницьку спадщину та діяльність як організатора і популяризатора українського мистецтва, національної культури загалом, ім'я цього визначного діяча десятиліттями замовчувалось, а його доробок і досі недосліджений і потребує об'єктивної та всебічної оцінки. На окрему увагу заслуговує редакторсько-видавнича діяльність М. Голубця, пов'язана з такими напрямками гуманітарної науки, як історія і краєзнавство, архівістика і джерелознавство, мистецтвознавство і культурологія.

Як мистецтвознавець М. Голубець дебютував 1909 р. у львівському часописі “Народне слово” з публікацією історико-культурологічного змісту¹. Згодом, упродовж 1913–1914 рр., у журналі “Ілюстрована Україна” виходить низка мистецтвознавчих статей М. Голубця, що засвідчили його фахову зрілість як критика-мистецтвознавця й літератора-публіциста². Відтоді і до останніх днів він завжди перебував в епіцентрі

© Стефанишин Т., 2008

¹ Історичні пам'ятки по Мазепі: Мазепинські пам'ятки в музею В. Тарновського в Чернігові // Народне слово.— 1909.— 8/10 лип. Стаття без підпису. Авторство встановлено на підставі рукопису “Бібліографія по мистецтвознавству 1909–1922 років, складена Голубцем Миколою” // Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДА України у Львові).— Ф. 309, оп. 2, спр. 83.— Арк. 1. У бібліографії М. Голубця — “Музей В. Тарновського”, бібліографічний опис статті неточний, але є ре-марка: “Мій “дебют” по... мистецтвознавству”.

² Окремі з них: Арнольд Беклін // Ілюстрована Україна.— 1913.— Чис. 1.— С. 8-9; Чис. 2.— С. 7-9; Михайло Гаврилко // Там само.— Чис. 2.— С. 2-3; Август Роден // Там само.— Чис. 6.— С. 7-8; Яків Струхманчук // Там само.—

інтелектуального й мистецького життя Львова, відіграючи в ньому на певних етапах ключову й консолідуючу роль.

З його ініціативи чи, принаймні, за безпосередньої участі організувалися літературні та мистецькі товариства, виходили культурологічні видання та чимало часописів. Тут маємо на увазі заснування Гуртка діячів українського мистецтва (ГДУМ) у 1920-х рр., діяльність Асоціації незалежних українських митців (АНУМ) у 1930-х рр., створення Літературно-мистецького клубу на початку 1940-х рр., редакторську й видавничу працю у таких журналах і газетах, як “Маски” (1923), “Неділя” (1928–1931), “Час” (1930–1931), “Наш прапор” (1933–1934).; постійну співпрацю із часописами й науковими виданнями: “Діло”, “Новий час”, “Літературно-науковий вісник”, “Стара Україна”, “Записки Чину Св. Василя Великого”, “Wiadomości konserwatorskie” та ін. Причетний до появи (видавництва Івана Тиктора) “Великої історії України” та “Історії української культури”. Втім особливе місце у його редакторській практиці займали самостійні видавничі проекти, а саме — “Світ” (1917–1918), “Життя і мистецтво” (1920), “Українське мистецтво” (1926), в яких він формував концепцію, добирив автуру, розробляв тематику.

Важливий етап діяльності М. Голубця припадає на роки Першої світової війни й визвольних змагань та пов’язаний із Пресовою квартирою Українських січових стрільців. Маючи вже певний журналістсько-редакторський досвід, М. Голубець бере участь у багатьох гуманітарно-освітніх та видавничих проектах УСС. Він редагував стрілецький журнал “Шляхи” (1915–1918), хоч номінально відповідальним редактором вважався Федь Федорців. М. Голубець упорядкував великий ілюстрований збірник “Тим, що впали...” — додаток до календаря-альманаху УСС на 1917 р. На сторінках цих видань опублікував чимало наукових розвідок, зокрема з історії українського мистецтва.

Одночасно з роботою в культурно-освітніх формаціях та друкованих органах УСС-ів М. Голубець редагував і видавав ілюстрований журнал літератури і мистецтва “Світ”. 15 лютого 1917 р. з ініціативи М. Голубця вийшло перше число цього часопису, де у редакційній статті зазначалось, що видання є продовженням ілюстрованого однойменного часопису для українських родин, який виходив у 1906–1907 рр.³ Але фактично це було перше самостійне періодичне видання, яке М. Голубець видавав упродовж 1917–1918 рр.

Чис. 11.— С. 2-3; Олекса Новаківський: (Сильвета; Кольорит; Портрет; Пейзаж і композиція) // Ілюстрована Україна.— 1914.— Чис. 7.— С. 110-111; Чис. 8.— С. 124-125; Чис. 9.— С. 143-145. Докладніше див.: Микола Голубець: Бібліографічний покажчик / Уклад.: С. Костюк, Т. Стефанишин; Передм. Т. Стефанишина.— Львів, 2005.— 150 с.; іл.

³ На порозі // Світ.— 1917.— Ч. 1.— С. 2.

Архівним джерелом до історії виходу журналу є листування Миколи Голубця і Богдана Заклинського, що зберігається у Відділі рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ. Відділ рукописів)⁴. М. Голубець радився з колегою з приводу автури й концепції нового часопису. Б. Заклинський рекомендував видавати популярний журнал, розрахований на широке й невибагливе коло читачів, що мало б певний комерційний успіх і дозволило б забезпечити систематичний вихід. Тому, на його думку, слід “... писати не критику, мистецтво, філософію і т. інше, але про воєнну кухню, про люди...”⁵. М. Голубець “прислухався” до порад колеги й започаткував культурологічне видання, присвячене літературно-мистецькій та національно-просвітницькій проблематиці.

Пріоритетною тематикою журналу стала хроніка й популяризація військової звитяги УСС-ів та українська мистецька культура. І якщо у першому, суто історичному блокові, до певної міри повторювалось ідейно-змістове спрямування стрілецького часопису “Шляхи”, то другий, історико-культурологічний, заповнював відповідну інформаційну нішу тогочасної української періодики в Галичині.

За рік існування журнал змінював періодичність: спершу — двотижневик, а згодом — неперіодичний культурологічний часопис. Очевидно М. Голубець свідомо переформатовував видання із популярного в спеціалізоване, як зазначалося у редакційній статті, “... в більшій мірі присвячене мистецтву”⁶.

За структурою і змістом “Світ” нагадував аналогічні ілюстровані видання передвоєнного періоду — однойменний журнал 1906–1907 рр. та журнал “Ілюстрована Україна” 1913–1914 рр. Утім, на відміну від попередніх видань, суспільно-патріотична тематика, а також літературні й літературознавчі публікації були врівноважені історико-культурологічними та мистецтвознавчими. Окрім історії й критики пластичного мистецтва, суттєву увагу автори статей надавали питанням архітектури, історії й археології та проблемі збереження культурно-мистецьких пам’яток. Цій темі М. Голубець присвятив редакційну статтю “Війна і культура”⁷, а також низку заміток у рубриці “Записки” (як от: “Зруйновані війною церкви в Перемищині”, “Береження рідної старовини”, “Доля і недоля бережанського замку”).

⁴ ЛНБ. Відділ рукописів.— Ф. 48 (Заклинські), спр. 25-Н; спр. 53-К; спр. 54-П.

⁵ Лист Б. Заклинського до редактора ж[урналу] “Світ” М. Голубця від 17.02.1917 // ЛНБ. Відділ рукописів.— Ф. 48, спр. 53-К.— Арк. 1.

⁶ Від видавництва // Світ.— 1917.— Чис. 6.— С. 104.

⁷ Війна і культура // Там само.— Чис. 3.— С. 38-40. Редакційна стаття без підпису. Авторство встановлено на підставі рукопису “Бібліографія по мистецтвознавству 1909–1922 років, складена Голубцем Миколою” // ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 2, спр. 83.— Арк. 40.

Загалом, типологія опублікованих у журналі матеріалів представлена таким чином: літературні твори — поезія і проза (оригінальна й перекладна), матеріали до історії та хроніка останніх бойових подій УСС під рубрикою “Воєнщина”. Історико-культурологічні, мистецтвознавчі, філософсько-теоретичні публікації подавалися переважно під рубрикою “Популярно-наукові статті”. Цінний, передовсім фактологічний мистецтвознавчий матеріал знаходимо під рубриками: “Записки” (в якій за винятком кількох заміток, присвячених стрілецькій тематиці, подавалася мистецька хроніка, висвітлювалася історико-мистецтвознавча проблематика), “Від редакції”, “Спомини і некрологи” (про відомих художників Корнила Устияновича та Сергія Васильківського), “Наші картини” (лаконічний і водночас доволі змістовний фаховий коментар до опублікованих мистецьких творів А. Бекліна, К. Устияновича та І. Рєпіна. Ілюстративний матеріал у журналі “Світ” представлений репродукціями творів живопису, графіки, скульптури й пам’яток архітектури та репрезентує класиків світового й українського мистецтва і митців-сучасників, зокрема художників-УСС-ів (І. Іванця, Л. Геца, О. Куриласа, Р. Сорохтея). Серед світлин переважає стрілецька тематика, однак опубліковано й портрети відомих митців: О. Родена, І. Рєпіна, М. Гаврилка.

Важливу увагу редакція журналу приділяла бібліографічним оглядам і літературо- та мистецтвознавчим рецензіям. Перші представлені у рубриках “Книжки надіслані до редакції” та “Нові українські і чужі видання з області мистецької культури”, другі — у розділі “Література”.

Як редактор М. Голубець зумів об’єднати навколо видання поважний колектив авторів. Це, передовсім, поети й літописці стрілецтва, колеги по Пресовій квартирі — А. Бабюк, В. Дзіковський, Л. Лепкий, Р. Купчинський, Ю. Шкрумеляк, а також відомі науковці — В. Щурат, І. Крип’якевич.

У журналі “Світ” М. Голубець опублікував низку власних поетичних перекладів з Г. Гайне та Ю. Словацького, а також чимало наукових розвідок і мистецтвознавчих рецензій. З них варто виокремити статтю “Патріархи українського малярства” та серію нарисів “Під чужим небом”, присвячених творчості визначних українських митців, зокрема І. Мартоса, Д. Левицького, В. Боровиковського, А. Лосенка. В останніх числах М. Голубець почав друкувати філософсько-теоретичну статтю “Природа і мистецтво” й розлогу мистецтвознавчу розвідку “Сучасна скульптура”⁸. На жаль, ці публікації не були завершені. На третьому, березневому числі за 1918 р. журнал припинив існування.

⁸ Голубець М. Природа і мистецтво // Світ.— 1918.— Чис. 2.— С. 29-31; Чис. 3.— С. 39-41. Його ж. Сучасна скульптура // Там само.— Чис. 1.— С. 11-14; Чис. 2.— С. 24-26; Чис. 3.— С. 47-48.

Підхорунжий УСС М. Голубець брав безпосередню участь у визвольних змаганнях, а після їх поразки упродовж наступних десятиліть відстоював національні інтереси вже як науковець, критик і публіцист. Розчаруванню й апатії, що запанували серед українства Галичини, він, як і багато його бойових побратимів, протиставив активну громадсько-патріотичну й просвітницьку діяльність. Це виявилось, зокрема, у виданні нового культурологічного журналу “Життя і мистецтво” перше число якого вийшло в травні 1920 р.

До редакційної колегії, окрім промотора й ініціатора видання М. Голубця, входили Федь Федорців, Степан Чарнецький та Михайло Струтинський, який був технічним редактором і видавцем. “Життя і мистецтво” значною мірою продовжувало концепцію літературно-мистецького місячника “Світ”. Сам М. Голубець в одному з автобіографічних нарисів згадував цей часопис серед своїх самостійних (! — Т. С.) видавничих проєктів⁹.

“Життя і мистецтво”, як колись “Ілюстрована Україна”, а згодом — “Світ” (періоду 1917–1918 рр.) було задумане як популярний культурологічний журнал для українських родин. Тут широко представлено літературознавчу й мистецтвознавчу проблематику, додано музикознавчу. Традиційно чільне місце відводилося літературно-художнім творам, оригінальним і перекладним, до поезії й прози додалися драматичні твори. Суспільно-політична й патріотична тематика висвітлювалася в рубриці “Статті на громадсько-культурні теми”. Порівняно зі згаданими виданнями попередніх років тут значно більше уваги приділено бібліографічним оглядам і рецензіям, зокрема на мистецтвознавчі й історико-культурологічні видання (рубрика “Література”). Цікава, інформаційно насичена “Мистецька хроніка” охоплювала події в загальнонаціональному вимірі — в Галичині, на Наддніпрянщині та в діаспорі.

Статті, опубліковані в рубриці “Мистецтво, критика, наука”, представляли широкий спектр дослідницької і теоретичної проблематики в таких галузях науки, як історія, філософія, естетика, літературознавство, музикологія, мистецтвознавство. Серед них слід відзначити джерелознавчі студії Михайла Возняка, об’єднані в серію “Матеріали до історії українського письменства ХІХ в.”, присвячені епістолярній спадщині Бориса Грінченка, Михайла Драгоманова, Трохима Зінківського, Олександра Кониського, Омеляна Огоновського із відповідними коментарями.

Сам М. Голубець надрукував у журналі переклад драми Оскара Уайльда “Падуанська герцогиня” й низку статей з історії, критики й історіографії українського мистецтва, зокрема статтю про наукову спадщину відомого мистецтвознавця Костя Широцького.

⁹ Слово від автора // *Голубець М.* Вчорашня легенда.— Львів, 1933.— С. 7.

Слід відзначити, що окремі мистецтвознавчі публікації М. Голубця продовжують тематику історичних розвідок, надрукованих у журналі “Світ”, що теж, принаймні опосередковано, вказує на ідейно-змістову спадковість і зв’язок цих видань. Започаткована у “Світі” серія персоналій присвячена спершу класикам давньоукраїнського малярства, а далі — митцям, які працювали на зламі XVIII–XIX ст. “під чужим небом”, отримала продовження в журналі “Життя і мистецтво” у циклі статей під назвою “Сучасне українське малярство в його типових представниках”, в яких мистецтвознавець аналізує наступний хронологічний етап розвитку українського мистецтва на теренах Центральної й Східної України, зокрема творчість Костя Трутовського, Сергія Васильківського, Порфира Мартиновича й Опанаса Сластьона.

Серед авторів часопису були кращі письменницькі й наукові сили. Літературний блок репрезентували Петро Карманський, Остап Луцький, Осип Маковей, Василь Пачовський, Михайло Рудницький, Степан Терен, Павло Тичина, Василь Щурат, Михайло Яцків, а дослідників і критиків — Степан Балей, Володимир Дорошенко, Станіслав Людкевич, Михайло Струтинський, Степан Чарнецький.

Суто культурологічне спрямування журналу не викликало особливого зацікавлення у тогочасного широкого загалу, не сприяла його популярності й суспільно-політична ситуація. Позбавлений належної матеріальної підтримки, після видання об’єднаного (6-7-8) числа часопис перестав виходити.

У грудні 1921 р. М. Голубець разом із митцями-емігрантами з Наддніпрянщини (П. Холодним, П. Ковжуном, В. Січинським) засновує перше загальнонаціональне мистецьке товариство — Гурток діячів українського мистецтва (ГДУМ)¹⁰, одним із програмних засад якого було видання мистецтвознавчого журналу. Цей задум вдалось реалізувати лише через п’ять років. Перше число “Українського мистецтва” вийшло у жовтні 1926 р. Ініціатором, редактором і видавцем став М. Голубець.

На відміну від двох вищезгаданих науково-популярних видань “Українське мистецтво”, як орган ГДУМ, був першим фаховим журналом, присвяченим проблемам мистецтва й архітектури й адресувався вужчій читацькій аудиторії. Відповідно дещо відрізнялася його структура та типологія опублікованих матеріалів. Було збережено рубрики з оглядами подій та нової літератури, але й вони мали свою профільну специфіку.

Авторами “Українського мистецтва” були авторитетні мистецтвознавці та митці-практики, зокрема Дмитро Андрієвський, Володимир Залозецький, Павло Ковжун, Володимир Січинський і, звичайно ж, Микола Голубець.

¹⁰ Державний архів Львівської області.— Ф. 291, оп. 1, спр. 1.— Арк. 14-15.

Основне змістове наповнення становили публікації з теорії й критики мистецтва, а також інформативна рубрика “Всеукраїнська мистецька хроніка”. Теоретичні статті присвячувалися філософсько-естетичній проблематиці (як приклад — Д. Андрієвський “Естетичні підстави будівництва”). Натомість художня критика представлена здебільшого персоналіями, аналізом творчого доробку митців-сучасників (Миколи Бутовича, Івана Бабія, Миколи Глуценка, Василя Касіяна, Василя Крижанівського, Роберта Лісовського та ін.). Культурно-мистецька хроніка відображала художнє життя в загальнонаціональному масштабі й географічно охоплювала Радянську Україну, Галичину й українську еміграцію. Значну увагу приділено подіям, пов’язаним з репрезентацією і популяризацією української художньої культури за кордоном. Тематика оглядів теж надзвичайно широка — мистецькі виставки й наукові конференції, музейні збірки й діяльність художніх навчальних закладів. Під рубрикою “Мистецька література” друкувалися ґрунтовні рецензії В. Січинського й М. Голубця на нові мистецтвознавчі видання.

Часопис ілюстрований репродукціями малярських і графічних творів українських художників. Видавці дбали про належний дизайн журналу. Оригінальне графічне оформлення в “українському стилі” обкладинки кожного числа, виконане А. Коверком чи Р. Лісовським, додавало естетичної ваги журналу й загалом помітно відрізняло його від аналогічних тогочасних видань.

Відомо, що вийшло й збереглося лише три числа журналу. Однак, як пише у спогадах про АНУМ Святослав Гординський, “Голубцеве “Українське мистецтво” в 1920-х роках припинилось на третьому числі, четвертого (! — Т. С.) видавець не зміг викупити у друкарні...”¹¹.

Наступне, спарене, 4-5 число мало вийти в лютому 1927 р. Очевидно, його концепція, структура й рубрикація не змінилися. Принаймні деякі відомості про зміст і графічне оформлення обкладинки можемо почерпнути з архівних джерел, зокрема з листування Миколи Голубця та Івана Крушельницького. У листі від 26 січня 1927 р. до І. Крушельницького М. Голубець пропонує йому “...зробити обгортку для лютогового числа журналу”, а також просить надіслати біографічні дані та автопортрет для запланованої статті про художника¹². Згодом (лист до І. Крушельницького від 10 лютого 1927 р.) мистецтвознавець, висловивши захоплення графікою І. Крушельницького та його креативними пошуками в мистецтві, зазначає, що про все це йдеться у його (М. Голубця) замітці про художника в “Українському мистецтві”, яке “...подвійне число отсе друкую”¹³.

¹¹ Див.: Гординський С. АНУМ (Спогади про Асоціацію незалежних митців у Львові) // Сучасність, 1985.— Чис. 4 (Квіт.).— С. 47.

¹² ЦДІА України у Львові.— Ф. 361, оп. 1, спр. 239.— Арк. 18.

¹³ Там само.— Арк. 20.

Отже, всі три згадані журнали, які вийшли у світ за тяжких суспільно-політичних та економічних умов, своєю появою завдячують подиву гідному ентузіазмові й жертовній праці Миколи Голубця. Беручись за створення того чи іншого культурологічного видання, він намагався вирішити низку завдань:

1. Просвітницько-дидактичне, що полягало в ознайомленні якомога ширших верств українського громадянства з історією й тогочасним станом українського мистецтва, а також у популяризації кращих здобутків давньої культури й зацікавленні творчістю митців-сучасників;
2. Фахове — мистецтвознавче, скероване на пошук філософсько-естетичних орієнтирів для подальшого розвитку новітнього національного мистецтва й культури загалом;
3. Прагнув створити й підтримувати атмосферу інтелектуального діалогу, що передусім сприяло розвитку й поширенню новітніх мистецьких тенденцій, а водночас зближувало літературно-мистецьку еліту з широкими колами українського громадянства.

РЕДАКТОРСЬКА Й ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ В ЦАРИНІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ("Світ", 1917-1918; "Життя і мистецтво", 1920; "Українське мистецтво", 1926)

Тарас Стефанишин

*молодший науковий співробітник відділу наукового редагування
та видавничої справи ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України*

Проаналізовано структуру, змістове наповнення та типологію опублікованих матеріалів у згаданих виданнях, а також залучено документальні джерела з львівських архівів (ЦДА України у Львові, ДАЛО, відділ рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України).

Розглянуті видання репрезентують важливий етап у розвитку української періодики Галичини першої половини ХХ ст., зокрема, її мистецтвознавчий і ширше — культурологічний сегмент.

Ключові слова: культурологія, мистецтвознавство, редакторська і видавнича діяльність, науково-творча спадщина, мистецьке середовище Львова, періодичні видання, українське мистецтво.

**EDITORIAL AND PUBLISHING ACTIVITY
OF MYKOLA GOLUBEC' IN AREA OF CULTUROLOGY
(*Svit*, 1917–1918, *Zhyttia i mystetstvo*, 1920, *Ukrains'ke mystetstvo*, 1926)**

Taras Stefanyshyn

*Junior Research Fellow, Scientific Editorship and Publishing Dept.,
L'viv Stefanyk Scientific Library, National Academy of Sciences of Ukraine*

Structure, semantic content and typology of published materials in the above-mentioned editions, and also documentary sources from L'viv archives (Central State Historical Archives of Ukraine in L'viv, State Archives of L'viv Oblast', Manuscript Dept. of L'viv Stefanyk Scientific Library) are analysed.

The considered editions present an important stage in development of Ukrainian periodicals in Halychyna of the first half of the 20th c., in particular, its artistic and wider – its culturological segment.

Keywords: culturology, art study, editorial and publishing activity, scientific and creative inheritance, artistic environment of L'viv, magazines, Ukrainian art.

**РЕДАКТОРСКАЯ И ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
МЫКОЛЫ ГОЛУБЦА В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРОЛОГИИ
(“*Svit*”, 1917–1918; “*Життя і мистецтво*”, 1920; “*Українське мистецтво*”, 1926)**

Тарас Стефанишин

*младший научный сотрудник отдела научного редактирования и
издательского дела ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины*

Анализируется структура, содержание и типология материалов, опубликованных в перечисленных изданиях, использовано документальные источники львовских архивов (ЦГИА Украины во Львове, ГАЛЮ, отдел рукописей ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины).

Рассмотренные издания репрезентуют важный этап в развитии украинской периодики Галичины I половины XX века, особенно её искусствоведческий, шире — культурологический сегмент.

Ключевые слова: культурология, искусствоведение, редакторская и издательская деятельность, научно-творческое наследство, творческая среда Львова, периодические издания, украинское искусство.